

Федір Стригун, Іван Миколайчук у фільмі «Пропала грамота». Режисер Борис Івченко. Кіностудія ім. О. Довженка, 1972.

Кадр з фільму «Пропала грамота».

Хоч і засуджений, Шевченко не скорився, бо сила ієрархії російського царату насправді позірна. Володимир Денисенко промовисто це проілюстрував в останньому епізоді драми, коли царські прислужники, немов якусь нагороду, уперішували один одному ляпаси.

Іронії над російським самодержавством присвячена і кінокартина Бориса Івченка «Пропала грамота». В ній сміливий сюжет про побут та звичаї українського козацтва, зображений крізь призму комедійного жанру, було втілено чи не вперше на кіноекрані. Розв'язкою ж фільму став приїзд козаків до царського двору щоб передати гетьманову грамоту імператриці. Втім, столиця виявилася радше примарним місцем, насправді порожнім.

На відміну від фільму «Сон», у «Пропалій грамоті» тема російських вельмож залишилася майже поза контекстом. Натомість картина наповнена сюжетами про життя ко-

зачини, яка вже під владою російського царату зазнавала поступового занепаду.

Зрештою, історичний період, зображений у фільмі, знайшов також відгук вже за реальних обставин його створення. Оскільки цю «Пропалу грамоту» після її завершення було вилучено як «ідеологічно» неправильну, то лише у 1980-х вона змогла постати перед широкою аудиторією.

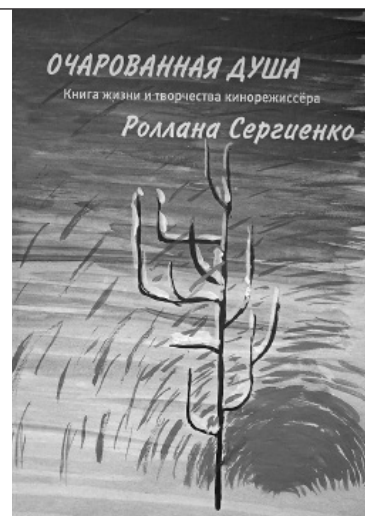
Попри жанрову відмінність, згадані фільми єднає важлива риса – мистецьке втілення української ідентичності, яка протиставлена гнітючій реальності – прагненню російського самодержавства до її духовного поневолення. Вже у XXI столітті ті мистецькі доробки слугують нащадкам свідченням про непохитну стійкість української нації, яка століттями виборювала право існувати, про її славу минувшину та хоробрість людей.

Дорога додому

«Зачарована душа. Книга життя і творчості кінорежисера Роллана Сергієнка» – таку назву має книга-меморіум про учня Олександра Довженка – режисера Роллана Сергієнка (1936–2020), яка зусиллями його родини та друзів вийшла друком минулого року. Багато хвилюючого, тривожного, натхненного і практично цікавого відкриє вона читачам. Не тільки фахівцям, а й усім, кого хвилює доля українського кіно та його видатних постатей другої половини ХХ століття.

Дванадцять розділів масштабного видання склалися з архіву режисера: щоденників, робочих зошитів, нарисів, режисерських нотаток, сценаріїв, рецензій, сценарних планів-заявок, монтажних листів, творчих задумів, малюнків та фотографій, які розміщені на 670-ти сторінках. Це не зовсім хронологія життєвих і творчих перипетій режисера, не послідовний аналіз знятих ним фільмів (всього їх 32: 19 знято у Києві, 10 – у Москві, 3 – спільного виробництва). Це передовсім сповідь чоловіка, який з юності «заглядав у себе».

Перші розділи складаються зі споминів Ролана Сергієнка про коріння родини, про любов до матері, яка працювала вчителькою й гарно грала на фортепіано, про батька, який пропав на війні, двох старших братів й молодшу сестричку, – про життя родини, яка постійно

Очарованная душа. Книга жизни и творчества кинорежиссера Роллана Сергиенко. – Редактор-составитель И. Н. Гращенкова. М. СКР, МКДК, 2021.

переїжджала з місця на місце в пошуках роботи, про своє до-
рошання в умовах війни. Вдумлива дитина змалку вдивлялася
в усе навкруги й уже тоді, коли відмічала черговий переїзд на
мапі України, замислила «написати власне життя».

Однією із «зупинок» було містечко Сосниця, звідки родом бать-
ко Ролана й де народився і жив Олександр Довженко. Постає
геніального українського кінорежисера осяяла подальше життя
юнака. Наступні розділи книги – спомини про Довженка – Лю-
дину й Вчителя (на єдиний курс якого в інституті кінематографії
був зарахований Сергієнко), а також про своє вдківське поко-
ління (Микола Вінграновський, Джемма Фірсова, Отар Іоселіані,
Лариса Шепітько, Георгій Шенгелая). Ця поетично-щира нове-
лістика існує поряд з «лабораторією режисури» – документами
й записами тієї пори, у яких просвічує сила аналітичних і кри-
тичних думок, професійні знання та зріла громадська й естетич-
на позиція молодого учня Майстра.

Творчий шлях Ролан Петрович почав у «роки відлиги» на Київ-
ській студії ім. Олександра Довженка, де в той час, завдяки ке-
рівництву, було створено умови для творчої праці. Однак, уже
дипломний фільм у співавторстві з Миколою Вінграновським
(«Світ без війни») режисеру зняти не вдалося. Робота на інших
студіях (Укркінохроніка, Київнаукфільм, Укртелефільм, ЦСДФ)
також складалася з величезними перепонами. Болом і гнівом
наповнені розповіді режисера про вимушені письмові та сло-
весні «бої» з чиновною «активністю зла», яке «нанесене нам,
зацепило не тільки нас, а вплинуло на наше діло, наших друзів
(...) інколи вплинуло смертельно».

Знакові стрічки Сергієнка не вкладалися в усталену радянську
колію, їх шлях до глядача завжди був тернистим. Особистісні
рисни характеру режисера, духовна чистота, поетичність та
метафоричність його світовідчуття (що корелювали з довжен-
ківським), схильність до широких філософських узагальнень
ішли врозрід із зашореним матеріалізмом часу. Так, наприклад,
стрічка до 250-ліття Григорія Сковороди «Відкрій себе» (1972),
яка знайомила глядача не тільки з філософією Великого Укра-
їнця та ключовими віхами його життя, а й була налаштована
на переосмислення основ життєдіяльності радянської людини,
закликала її замислитися та позбавитися суєтності свого іс-
нування, спочатку була прийнята в Держкіно. Однак, секретар
з ідеології ЦК КПУ, котрий тоді завзято викорчовував усе «по-
етичне» в українському кіно, приїхавши з відпустки, наказав
повернути всі копії фільму з обласних кіноуправлінь і змити з
них емульсію. Авторську копію режисеру вдалося зберегти. У
1991 році фільм став знову доступним для глядача та отримав
Шевченківську премію.

1986–2005 роки віддані Роланом Сергієнком темі Черноби-
ля. Великий розділ присвячено циклу з дев'яти його фільмів
про явище, у якому «бачу я якщо не трагічну долю всього
людства, то, у крайньому випадку, трагічну долю мого народу,
мого краю, моєї України». Деякі фільми цього циклу через
сміливість художніх і політичних узагальнень були покладені
на полицю, хоча неофіційно вони все ж розійшлися по світу.
Наприклад, «Дзвін Чернобиля» (1986) «став першим і на-
ймасштабнішим кінотвором на цю тему. Стрічка була занесена
до Книги рекордів Гіннеса як «фільм, продемонстрований в
усіх країнах світу, де є телебачення» (зі звернення Президента

«Курчатовського інституту» академіка Є. П. Веліхова до Прези-
дента України В. А. Ющенка).

Людська щирість Ролана Петровича, котра помітна вже у
його дитячих щоденниках, згодом трансформувалась у його
особистісний жанр «кінематографічної сповіді». До століття
Олександра Довженка режисер створив «Сповідь перед Учите-
лем» (1995), яка насичена щоденниковими записами Майстра й
думками студентів його майстерні про широке коло ключових
питань, – таким чином у фільмі відбулося зіставлення поглядів
двох поколінь. У Ролана Сергієнка воно прочитується, зокрема,
в таких словах: «Після лекції, зіткнувшись у студентській сутоло-
ці в проході між рядами, він поклав руку на плече і попросив
бути завжди охайним, завжди поголеним. А я стояв й мовчав. А
він якось гірко усміхався... І ось тільки зараз я розумію ціну тієї
усмішки». Учні були «такими молодими й нечутливими», а він
«здавався молодим і міцним. І ми не могли тоді ні досягнути його
печалі, ні хоч чим-небудь допомогти йому»...

Ще одна стрічка «Микола Вінграновський – у синьому небі.
Сповідь перед другом» (2006) присвячена однокурснику, з яким
Ролан прожив у кімнаті гуртожитку всі роки навчання, – улю-
бленому учню Довженка, геніальному поету – «голосу України
середини ХХ – початку ХХІ століття». У книзі наводиться фра-
гмент дикторського тексту до фільму, з якого стає зрозумілою та
безмірна міра відкритості та щемливої ніжності, з якою порядні
люди мають ставитись один до одного. «Коли нікого не було
в кімнаті, співали українські пісні. Завдяки Миколі я не забув
рідну мову. Завдяки Миколі я звик слухати, бачити, як наро-
джуються вірші (...), я постійно був присутнім при народженні
Мистецтва. Хіба тільки за це одне не можна полюбити людину
на все життя – навіки!»

Всю книжку пронизують зримі і незримі слова вдячності людям,
з якими доля зводила Ролана Сергієнка – Миколі Вінграновсько-
му, Володимирі Костенку, Валерію Квасу, Ліні Костенко, Миколі
Шудрі, Олександрі Ільченку, Олександрі Ковалю, Володимирі
Губі та багатьом іншим. І навіть просвічує деяке «відчуття про-
вини» – перед тими, які змогли віддати йому в житті більше, ніж
він зміг дати їм.

Ролан Сергієнко – українець за походженням, вихованням, сві-
тоглядом – натура надзвичайно чутлива, делікатна, детальна і
вдумлива в аналізі життєвих подій і з дивовижною відповідаль-
ністю. Достойний учень, який успадкував від Учителя не тільки
мову схвиленої поезії й складної асоціації, але й одвічне
прагнення повертатися до рідного дому.

P.S. У соціальних мережах співробітники нашої редакції позна-
йомилися з одним із редакторів видання, який займався реда-
гуванням тексту, написаного Роланом Сергієнком українською
мовою. Це – поет і письменник Віталій Крикуненко з міста
Суми. Зауважимо, що однією з особливостей книги є її «дво-
мовність» – те, як Ролан Петрович раптом переходить на рідну
українську, яка дає змогу точніше висловити думки і почуття за
певних обставин – і цей контраст мов інколи має винятковий
ефект. Віталій Крикуненко люб'язно надав нам координати вдо-
ви режисера – Олени Олексіївни (котра з чоловіком проживала
в Москві). Звісно, годі було очікувати, аби у напружені дні другої
половини лютого цього року передача книги для українських
користувачів відбулась у достойному форматі й так би мовити

офіційно. Олена Олексіївна залюбки передала поки що два примірники родичу нашої співробітниці, а він поштовим відправленням надіслав їх у місто Белгород, аби потім переправити їх до Харкова й Києва (с перевізником вже було домовлено). Однак книги опинились у Белгороді 23-го лютого, а 24-го, звісно, доправити їх в Україну стало неможливо. Тож книги відправили на Північний Кавказ, де в той час перебувала наша співробітниця у родинних справах. Потім літаками з пересадками у Сочі, Стамбулі та Кишиневі (з радикальним «очищенням пам'яті» у смартфоні задля впевненого проходження російського кордону) й далі автобусом до Одеси, один із примірників (два могли порохувати «товарною партією») дістався в Україну. Олена Олексіївна Сергієнко підписала цю книгу Ларисі Іванівні Брюховецькій (одне з її нечисленних інтерв'ю з режисером вміщене в цій книзі). Ще один примірник (із підписом Сергію Тримбачу) очікує оказії на Північному Кавказі, аби теж повернутися на батьківщину...

Маргарита Швець

«Татові кросівки» визнано у Ризі

Гран-прі Ризького МФ короткометражного кіно 2Annas ISFF отримав к/м фільм Ольги Журби «Татові кросівки» «За майстерне виконання чутливої теми та бездоганну режисуру; за детальне відтворення реальності через живу дію». Це історія 13-річного Саші, який з інтернату для дітей, позбавлених батьківського піклування, має вирушати жити в американську прийомну родину. Ролі у фільмі виконали непрофесійні актори Богдан Зенченко, Ігор Олійник, Дмитро Бучек, Ольга Любарова, Олена Осіна, Корі Ен Джейсон. Авторка сценарію та режисерка – Ольга Журба. Оператор – Володимир Усик. Продюсери – Максим Асадчий та Сашко Чубко (Pronto Film). Прем'єра відбулася торік на 74-му МКФ в Локарно (Швейцарія) в конкурсній програмі Pardi di Domani («Леопарди майбутнього»).

«Мельпомені» бути!

Двадцять шість театрів із Польщі, Грузії, Румунії, Португалії, Туреччини та України подали заявки на участь у 24-му Міжнародному театральному фестивалі «Мельпомена Таврії», який за свою багатолітню історію жодного разу не скасовувався. Але цього року в умовах війни фестиваль змінює формат проведення. Отож із 10 по 19 червня кожен театр-учасник представлятиме виставу

у власному приміщенні, в своїй країні. З українських міст, зокрема, долучаться Хмельницький, Житомир, Дніпро, Кривий Ріг, Коломия, Івано-Франківськ, Львів та Київ. А головною метою цьогорічного фестивалю є солідарність із тимчасово окупованим Херсоном, аби кожен театр зробив свій творчий посил в підтримку Херсона та Херсонського театру.

Євгену Сивоконю 85!

Є люди, які всупереч рокам залишаються молодими. Євгена Яковича, якого вже чимало років знаю особисто, я завжди сприймала людиною молодою. Його незмінну молодість пояснюю вродженим даром: у ньому поєдналися креативність, проникливий погляд на життя й людей і почуття гумору. Звідси – одержимість творчістю.

Його сповнені гострої думки й дещо сумної іронії анімаційні стрічки подобалися багатьом. Він може пишатися тим фактом, що за радянських часів його лаконічні, але художньо виразні притчі викликали у влади підозру в благонадійності, а тому він був чи не єдиний з режисерів анімаційного кіно, чия стрічка заборонила цензура.

А до розпаду СРСР він уже став класиком анімаційного кіно, увінчаним нагородами міжнародного масштабу. От тільки його рідна студія почала занепадати – і він залишався знову-таки унікальним: чи не найдовше протримався, випустивши талановиту й дотепну «А у нашого Оме-

лечка...» за українськими жартівливими піснями, а згодом – журливі екзистенційні стрічки «Засипле сніг дороги...», що передавала настрої прощання – і з рідною студією, і з рукотворною анімацією, яку витісняла всюдисуща «цифра», і «Врятуй і збережи».

Але знову-таки, оптимізм не залишав Майстра – він продовжував себе в учнях, викладав мистецтво анімації в Інституті екранних мистецтв КНУТКіТ ім. І. Карпенка-Карого та інших вишах. Радів успіхам своїх учнів, а вони віддячували йому любов'ю.

А ще Євген Якович написав і видав кілька книжок, присвячених улюбленому мистецтву – це були мандри-подорожі в часах минулих. Висловлені, знову-таки, з гумором.

Я вдячна Євгену Яковичу, що він знайшов час для нашої бесіди, результатом якої було інтерв'ю, що називалося «Лев – це лев», де йшлося про його фільми. Це можна прочитати в журналі «Кіно-Театр» і в книзі «Українська анімація», що вийшла 2019 року і на презентації якої він сказав дуже теплі слова з приводу її появи.

Якщо, шановний читачу, тобі захочеться інтелектуально-естетичного бенкету, знаходи у мережі фільми Євгена Сивоконя. Аура Євгена Яковича і його фільми благодійно впливають на людину. Вони несуть гуманний посил, тому житимуть довго.

Лариса Брюховецька